

Список літератури: 1. Державне управління: теорія і практика / За заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. В.Б. Авер'янова. К., 1998. 2. Бандурка О.М. Управління в органах внутрішніх справ України: Підручник. Х., 1998. 3. Білоус В.Т. Координація боротьби з економічною злочинністю: Монографія. Ірпінь, 2002. 4. Гаевская О.Б. Управление международным сотрудничеством: Монография / Межрегион. акад. управления персоналом. К., 1999. 5. Левченко К.Б. Тендерна політика в Україні: визначення, формування, управління. Х., 2003. 6. Леженіна О.І. Організаційно-правові засади участі органів внутрішніх справ України у міжнародній правоохоронній діяльності. Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Х., 2004. 7. Матюхіна Н.П. Сучасні проблеми управління персоналом органів внутрішніх справ: Наук.-практ. посібник. Х., 2002. 8. Моисеев Е.Г. Правовой статус Содружества Независимых Государств: Учеб. пособие / Отв. ред. проф. К.А. Бекяшев. М., 1995. 9. Устав Организации Объединенных Наций // Действующее международное право: В 3-х т. / Сост. Ю.М. Колосов и Э.С. Кривчикова. М., 1999. Т.1.

Надійшла до редколегії 21.09.05

Д.І. Погрібний

СПЕЦИФІКА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВОЮ НАЛЕЖНИХ ЇЙ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ

В умовах ринкової трансформації економіки України підвищення ефективності управління господарськими товариствами має вирішальне значення не лише для розвитку корпоративного сектора в Україні, а й для економіки країни в цілому.

Особливістю формування корпоративного сектора і акціонерного капіталу в Україні є те, що ці процеси проходять під значним впливом держави. Держава впливає на них не тільки через реалізацію своєї законотворчої функції, але також через придбання та відчуження власних корпоративних прав. Такі права можуть виникати у держави в результаті:

- закріплення за державою акцій відкритих акціонерних товариств, створених у процесі приватизації;
- корпоратизації державних підприємств;
- придбання корпоративних прав у діючих господарських товариствах на основі різних цивільно-правових угод, в тому числі через їх наслідування;
- участі в створенні нових господарських товариств відповідно до законодавства [1, с.409].

Дослідженням правових проблем, пов'язаних з реалізацією державою своїх корпоративних прав, займаються, зокрема, такі вітчизняні науковці, як І.В. Спасібо-Фатеева, О.Р. Кібенко, Д.В. Задихайло, П.О. Порошенко. Однак, зважаючи на актуальність та значущість цих питань, потрібна подальша їх ретельна розробка.

Управління корпоративними правами держави згідно з діючим законодавством здійснюють Кабінет Міністрів України, Фонд державного майна України, міністерства і відомства, облдержадміністрації та деякі юридичні особи. Нормативно-правова база в цій галузі знаходиться на стадії формування і представлена зараз, крім Цивільного кодексу, Господарського ко-

дексу України та Закону України «Про державну програму приватизації на 2000-2002 роки» від 18.05.2000 р., головним чином підзаконними нормативними актами. До останніх слід віднести:

Указ Президента «Про заходи щодо розвитку корпоративного управління в акціонерних товариствах» від 21.03.2002 р.;

Указ Президента «Про невідкладні заходи щодо прискорення приватизації майна в Україні» від 30.10.1999 р.;

Постанова КМУ «Про управління корпоративними правами держави» від 04.11.1998 р.;

Постанова КМУ «Про затвердження Основних концептуальних підходів до підвищення ефективності управління корпоративними правами держави» від 11.02.2004 р.;

Постанова КМУ «Про затвердження Положення про Реєстр об'єктів державної власності, які використовуються у сфері господарської діяльності» від 14.04.2004 р.;

Наказ ФДМУ «Щодо перерозподілу функцій з управління корпоративними правами держави» від 14.07.2004 р.;

Концепція корпоративно-дивідендної політики держави, затв. Наказом ФДМУ від 16.07.2002 р.

Моніторинг діяльності господарських товариств з державною часткою корпоративних прав свідчить про те, що вона в значній мірі є неефективною. З іншого боку, практика відчуження невеликих пакетів акцій (до 25%), які знаходяться у власності держави, свідчить, що ці активи є низьколіквідними та інвестори не зацікавлені в їх придбанні [2, с.11].

Так, за даними Фонду державного майна України, на початок 2004 р. держава в особі Кабінету Міністрів України, Фонду державного майна України, міністерств і відомств здійснює управління корпоративними правами у 1562 господарських товариствах. 23% мали у своєму статутному фонді державну частку понад 50%, яка надає державі право контролю за їх діяльністю; 41% – мали державну частку розміром від 25% до 50%; 36% – мали державну частку в статутному фонді менше 25%.

У структурі корпоративних прав держави значну частку займають підприємства, щодо яких порушено провадження у справі про банкрутство (567 господарських товариств, або 36% від їх загальної кількості), кредиторська заборгованість в яких створилася в основному до передачі ФДМУ корпоративних прав і пов'язана в основному з втратою зовнішніх ринків після розпаду СРСР. В той же час є випадки штучного банкрутства, які використовуються як засіб більш дешевого, ніж приватизація, засобу набуття контролю над підприємствами. Таке становище об'єктивно ускладнює процеси управління, контролю та концентрації капіталів, процес консолідації пакетів акцій, достатніх для вирішення названих завдань.

Аналіз структури корпоративних прав, що знаходяться в управлінні ФДМУ, свідчить, що, по-перше, близько 80% корпоративних прав держави є залишками пакетів акцій, недопроданих у процесі приватизації, на які немає достатнього попиту. А, по-друге, більше третини портфеля корпоративних прав держави складають підприємства-банкрути, причини банк-

рутства яких для більшості підприємств виходять за межі управління корпоративними правами.

Законодавство передбачає захист таких підприємств від реального банкрутства до завершення процедури приватизації. Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» у редакції від 30.06.1999 р., зокрема, визначає державну політику спрямовану на запобігання банкрутству, а також забезпечення умов реалізації процедур відновлення платоспроможності стосовно державних підприємств та підприємств, у статутному фонді яких частка державної власності перевищує двадцять п'ять відсотків.

Звернення стягнення на майно підприємств системи державного резерву, що належить їм на праві повного господарського відання та господарських товариств, в статутних фондах яких частка держави становить не менше 25 %, не допускається на підставі Закону України від 29 листопада 2001р. № 2864-III «Про введення мораторію на примусову реалізацію майна». У результаті законодавчого захисту таких підприємств на даному етапі держава переобтяжена підприємствами – банкрутами.

Конституційний Суд України 10 червня 2003 р. виніс рішення за поданням групи народних депутатів у справі щодо конституційності Закону «Про введення мораторію на примусову реалізацію майна», в якому визнав правомірність та відповідність Конституції зазначеного закону.

Однак аналіз практики застосування зазначеного Закону свідчить, що порушується конституційний принцип рівності всіх суб'єктів права власності та господарювання, що проявляється у привілейованому захисті прав державних підприємств та господарських товариств з 25-відсотковою часткою державного майна у їхніх статутних фондах у вигляді їх звільнення від виконання майнових зобов'язань на користь уповноважених осіб, у тому числі потерпілих внаслідок неправомірної діяльності цих підприємств. А ця обставина унеможливила реалізацію судових рішень майнового характеру Державною виконавчою службою в процесі провадження справ про банкрутство стосовно таких державних підприємств і господарських товариств.

Конституційний Суд звертає увагу на те, що така ситуація є тимчасовою, зважаючи на недосконалість існуючого механізму примусової реалізації майна. Але ця тимчасовість затягнулась вже на три роки. Слід прийти до висновку, що цей штучний захист державою своїх підприємств від реалій ринкової економіки давно мав замінений розробкою ефективного механізму управління об'єктами державної власності; зокрема, державних підприємств та господарських товариств з державною часткою.

Відсутність Закону «Про акціонерні товариства», проект якого отримав позитивну оцінку міжнародних експертів, також суттєво ускладнює роботу КМУ, Фонду державного майна по управлінню корпоративними правами держави. В Україні в розрахунку на 10000 мешканців створено найбільшу кількість акціонерних товариств (35 тисяч). В той же час Україна майже остання на теренах колишнього СРСР, яка не має такого закону.

Поліпшенню ситуації з управління державними пакетами акцій сприяло б прийняття Верховною Радою України нової програми приватизації.

Ця затримка не дає можливості прискорити реформування корпоративного портфеля держави, збалансувати ціну продавця-держави на свої акції з реальним попитом. Було б доцільним включення норми, запропонованої в проєкті Державної програми приватизації на 2004–2006 роки (колишній проєкт Програми приватизації на 2003–2006 роки), згідно з якою в державній власності можуть закріплюватися тільки пакети акцій в розмірі не менш ніж 50 % плюс 1 акція, а всі менші пакети акцій ВАТ будуть вважатися такими, щодо яких прийняте рішення про їх достроковий продаж. Перш за все, це стосуватиметься тих господарських товариств, в яких за державою закріплено 25-відсоткові пакети. Оскільки, як вже було зазначено вище, це є в своїй більшості підприємства, акції яких недопродані в процесі приватизації. Деякі з них не продавалися понад кілька років.

Доцільним було б у межах загального переліку об'єктів права державної власності, які не підлягають приватизації, виділити окремий перелік, до якого включити частки, які належать державі у статутних фондах (статутному капіталі) господарських товариств, які не підлягають приватизації, включивши до нього, зокрема, контрольні або блокуючі пакети акцій, які належать державі у відкритих акціонерних товариствах, які мають стратегічне значення для економіки України.

Крім цього, необхідним є прийняття таких базових законів, як «Про Кабінет Міністрів України» та «Про управління об'єктами державної власності», які вже неодноразово розглядалися Верховною Радою України. Це дало б можливість чітко визначити межі відповідальності між КМУ, міністерствами і таким органом зі спеціальним статусом, як Фонд державного майна України.

Саме ФДМУ має стати тим органом, який має удосконалити систему управління корпоративними правами держави. Фонд має покращити моніторинг виконання підприємствами фінансових планів, більш глибоко аналізувати причини збитковості акціонерних товариств. За результатами такого аналізу розробляти конкретні заходи щодо поліпшення їх фінансового стану. В цьому аспекті вважається за доцільне прийняти також Закон «Про Фонд державного майна України», який би сприяв визначенню повноважень ФДМУ, регламентував би можливості делегування повноважень Фондом держмайна відносно управління державними пакетами акцій та визначив би реальну юридичну відповідальність за зловживання в сфері управління державними корпоративними правами.

Актуальним є питання про зміст поняття «корпоративні права». Нечіткість терміна «корпоративний», що походить від «corporatio» (лат. – спілка), викликає на практиці неоднозначне тлумачення цього терміна [3, с.8], коли мова йде про те, відносно яких суб'єктів господарювання можуть виникати корпоративні права.

Це поняття вживається в нормативно-правових актах України, починаючи з 1992 р., але найбільш чітким і юридично правильним, на нашу думку, є визначення, подане у ч.1 ст.167 Господарського кодексу України від 16.01.2003 р, згідно з яким корпоративні права – це права особи, частка якої визначається у статутному капіталі (майні) господарської організації. Із

такого визначення впливає, що господарська організація, відносно якої можуть виникати корпоративні права, повинна мати корпоративний устрій. Але, відповідно до ст.113 ГК України, приватне підприємство також може бути створене одним засновником. А права такої особи (юридичної чи фізичної) відносно приватного підприємства також підпадають під визначення корпоративних прав.

Для однозначного тлумачення поняття корпоративних прав зміст норми ГК України (ч.1 ст.167) було б більш прийнятним доповнити вказівкою не лише на господарську організацію, а також «підприємницьке товариство або юридичну особу в іншій встановленій законодавством організаційно-правовій формі». А Цивільний кодекс України передбачає створення підприємницьких товариств однією особою (ч.2 ст.114 ЦКУ), так само як і ГК України передбачає створення приватних підприємств також однією особою (ч.1 ст.113 ГКУ). У літературі така конструкція називається «компанія однієї особи». У світовій практиці досить поширеним є створення подібних компаній.

Список літератури: 1. Задохайло Д.В., Кібенко О.Р., Назарова Г.В. Корпоративне управління. Х., 2003. 2. Небава М.І. Теорія корпоративного управління. К., 2004. 3. Кибенко Е.Р. Корпоративное право Украины. Х., 2001.

Надійшла до редколегії 12.07.05